

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Сучасний стан економіки України є нестабільним, він характеризується великою кількістю ризиків, що негативно впливають на розвиток нашої країни. У статті описані загальні економічні ризики, виокремлено економічні загрози та пріоритети розвитку економіки України.

Ключові слова: економічні ризики, зовнішні загрози, внутрішні загрози, оцінка ризиків.

T. V. GOLOVACH, A. B. GRUSHEVITSKA
Khmelnytsk National University

ESTIMATION OF ECONOMIC RISKS OF DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract – The current state of economy of Ukraine is unstable, it is characterized by a large number of risks affecting the development of our country. In the articles marked basic external and internal terms of development of economy of Ukraine. In obedience to the consensus estimation of risks leading positions occupied external risks exactly: neotrimannya of the planned financing from IMF, deficit of the external financing and narrowing of possibilities of access to the international capital and rolling up of investment plans or transference of terms of their realization foreign companies markets on a future period, worsening of the external economic state of affairs: a duty price decline is on world. Found out basic threats and priorities of economic development of country in the future.

Key words: economic risks, external threats, internal threats, estimation of risks.

Постановка проблеми. Світова економіка перебуває у пригніченому стані вже майже п'ять років, і така динаміка може протриматися, як прогнозують експерти Міжнародного валютного фонду (МВФ), ще близько 10 років. В 2010–2011 рр. більшість уражених кризою країн світу поступово відновили розвиток, проте вже з кінця 2011 р. стало очевидним, що попереду нова смуга дестабілізації. Загалом 2012 р. відмічений нестійкою динамікою глобальної економіки – з певним пожвавленням на початку року та наступним гальмуванням зростання. Кризові процеси світової економіки є причиною виникнення національних економічних ризиків.

Факт появи чи посилення національних економічних ризиків фіксується на основі аналізу динаміки основних фінансово-економічних показників, до яких, передусім належать: темпи та обсяги падіння ВВП у вартісній та уречевленій формах, стан платіжного балансу, величина зовнішнього та внутрішнього боргу (державного і корпоративного), відношення загального боргу держави до ВВП, обсяг міжнародних резервів НБУ, дефіцит державного бюджету, курс національної валюти, процентні ставки за кредитами та депозитами, обсяги грошової маси поза банками, рівень інфляції, рівень “доларизації” економіки, рівень безробіття тощо. Водночас, слід зауважити, що економічні ризики національного рівня мають змінні, а не установлені характеристики. Термін їх дії зазвичай триває кілька кварталів або рік. Економічні ризики на національному рівні можуть виникати в будь-якій країні на будь-якому етапі її розвитку, і не обов'язково в період кризи. Так як ці ризики піддаються ідентифікації та трансформації, то існують вироблені практикою методи та процедури їх подолання. Тож головне – вчасно, компетентно, скоординовано управляти економічними ризиками, не допускаючи накопичення їх критичної маси.

Мета статті полягає у дослідженні рівня економічних ризиків України у 2012–2014 рр. та виявлення основних загроз та пріоритетів економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Глобальному економічному середовищу, за прогнозами провідних міжнародних фінансових інститутів, залишаються притаманними ознаки економічної депресії та досить високого рівня невизначеності перспектив та макроекономічної нестабільності:

- сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується надзвичайно високим рівнем державної заборгованості розвинутих країн світу;
- кардинальне подолання боргових проблем потребуватиме тривалішого періоду та вищої координанованості дій на глобальному рівні;
- заходи щодо нейтралізації кризових процесів засобами жорсткого фінансового та фіскального регулювання, до яких вдаються уражені борговою кризою розвинені країни, втрачають ефективність;
- бюджетна консолідація не дає очікуваного ефекту без структурних реформ та адаптивної грошово-кредитної політики;
- помітно зростає стійкість країн, що розвиваються, до глобальних криз, що пояснюється зростанням якості економічної політики та порівняно меншою частотою внутрішніх та зовнішніх шоків у цих країнах;
- рецесія, зокрема в промислово розвинених країнах, супроводжується потужним зміщенням торговельних потоків в країни, що розвиваються. Зростання попиту на імпорт з боку країн, що розвиваються, є, фактично, найважливішим чинником, який утримує світову економіку та торгівлю від глибшого спаду;
- глобалізація як провідний тренд в розвитку глобальної економіки зумовлює ризики для країн, що розвиваються, стосовно зовнішніх шоків та припинення зростання [1].

У 2012 р. економіки промислово розвинутих країн продовжували балансувати на межі спаду, вражені чотирма основними проблемами, які взаємно підсилювали негативні тренди: суверенні боргові кризи, слабкий банківський сектор, низький сукупний попит (внаслідок зростання безробіття та жорстких заходів бюджетної економії), а також неефективна інституціональна політика. Хоча економіки країн, що розвиваються, і утримували порівняно високі темпи зростання, їхня динаміка протягом року продемонструвала сповільнення.

Експерти МВФ оцінюють зростання світової економіки у 2012 р. на рівні 3,3 %, а темпи її зростання наступного року – у 3,6 %, за умови відновлення фіскальної стабільності у США та прийняття країнами ЄС нової антикризової стратегії, яка передбачає активне використання європейського стабілізаційного механізму. Поточний перебіг кризових процесів в ЄС за сценарію різкого погіршення фінансово-економічної ситуації в країнах Єврозони може спричинити ланцюгову дестабілізуючу реакцію у інших слабких економіках світу та регіону, до яких належить Україна [2].

Незважаючи на нестабільність зовнішнього попиту та складні процеси адаптації вітчизняних суб'єктів господарювання до підвищених цін на природний газ, модель розвитку економіки, яка сформувалася у посткризовий період, характеризується не достатньо потужним потенціалом ендогенного зростання. За відсутності рішучих заходів щодо радикального покращання бізнес-клімату, сформований потенціал ендогенного зростання залишатиметься нереалізованим та призведе до продовження зростання частки імпорту на вітчизняному внутрішньому ринку.

Забезпечення припливу зовнішніх капіталів у національну економіку протягом останніх років дозволяло підтримувати курсову стабільність, що в умовах існуючих структурних пропорцій є вагомим чинником зростання споживчого попиту. Проте, ці тенденції є неоднорідними. Згорання діяльності декількох європейських банків в Україні може слугувати негативним сигналом для потенційних інвесторів у вітчизняну економіку. Крім того, такі процеси призводять до зменшення потужності каналів залучення європейських капіталів до національної економіки, що у прогнозованому періоді є ризиком для стану платіжного балансу [3].

Серед основних зовнішніх умов розвитку економіки України слід виділити наступні:

1. Розвиток світової економіки відбуватиметься в умовах сповільнення економічної активності Китаю, а також під впливом високого ступеня невизначеності щодо перспектив подолання кризових явищ в зоні євро та вирішення фіскальних та бюджетних проблем США.

2. Згорання іноземними компаніями інвестиційних проектів з огляду на високий ступінь ризику неотримання запланованого прибутку та продовження тенденції виведення європейськими банками капіталів з України стримуватиме зростання інвестицій.

3. У зв'язку з низькою схильністю суб'єктів господарювання до інвестування прогнозується повільне відновлення світового попиту та збереження низького рівня цін на метали, що, в свою чергу, стримуватиме зростання вітчизняного експорту. Крім того, продовження тенденцій скорочення вітчизняних виробництв та збільшення обсягів імпорту призведе до рекордно низького сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу.

4. Слабка світова економічна активність стримуватиме зростання попиту на нафту, що при одночасному нарощенні добування нафти в Саудівській Аравії та Кувейті позначиться на зменшенні рівня світових цін на нафту та, як наслідок, і на інші біржові товари.

5. Надлишок ліквідності у світовій фінансовій системі дозволяє сподіватися на забезпечення притоку прямих та портфельних інвестицій у країну, дозволить уникнути різких коригувань обмінного курсу гривні при поступовому підвищенні гнучкості процесів курсоутворення.

Внутрішні умови:

1. Загальна стагнація економіки та дорогі грошові ресурси не дають підстави очікувати зростання кредитного портфелю банківської системи. Відсутність платоспроможних позичальників та збереження жорстких умов отримання кредитів призведуть до продовження тенденції обмеження інвестиційної активності підприємств.

2. Зношеність основних фондів та обмеженість у використанні сучасних технологій не дозволяють прогнозувати різкі зміни структури вітчизняного експорту та значне покращання конкурентних позицій вітчизняних виробників на зовнішньому та внутрішньому ринку у короткостроковій перспективі.

3. Повільна адаптація вітчизняної економіки до підвищення цін на імпортований природний газ та недостатньо інтенсивні процеси запровадження енергозберігаючих технологій, особливо у сфері ЖКГ, негативно позначатимуться на рентабельності видів промислової діяльності з високим рівнем залежності від цін на газ.

4. Суттєве підвищення тарифів на послуги ЖКГ як наслідок виконання умов МВФ стосовно надання кредитних коштів може прискорити інфляційні процеси та негативно вплинути на купівельну спроможність населення.

5. Постійне зменшення золотовалютних резервів, які на даний час є нижчими за об'єм тримісячного імпорту, у разі нарощування девальваційних тенденцій не дозволить підтримати курс національної валюти.

6. Накопичення як зовнішніх, так і внутрішніх боргових зобов'язань разом з неможливістю розраховуватися за ними без нових запозичень створюють загрозливу ситуацію у короткостроковій та середньостроковій перспективі [3].

У разі помірного відновлення економік країн зони євро, підвищення світових цін на метали, зниження цін на енергоносії, покращання торговельного балансу за рахунок проведення поступової девальвації, зниження ставок за кредитами для реального сектора економіки можна очікувати більш оптимістичного сценарію розвитку країни.

У перспективі 2013 р. серед зовнішніх ризиків, що загрожуватимуть економікам країн, що розвиваються:

- раптова зупинка потоків капіталу з наступною дестабілізацією фінансових ринків та банківського сектора;
- поглиблення рецесії в розвинутих країнах та подальше падіння попиту на експорт з країн, що розвиваються;
- посилення глобальної невизначеності, гальмування глобальної економічної активності;
- погіршення умов торгівлі, цінова нестабільність на товарних ринках, посилення інфляційного тиску на товарні ринки [2].

Серед актуальних ризиків для розвитку України в 2012 р. також домінували саме зовнішні ризики:

- погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури: брак попиту на товари традиційного експорту та падіння цін на ринках промислової сировини;
- погіршення умов торгівлі внаслідок протекціонізму в країнах – торговельних партнерах;
- високий рівень цін на енергоресурси, що імпортує Україна;
- висока вартість та нестабільні умови надання зовнішнього фінансування банківському та корпоративному сектору;
- звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу.

Зовнішні ризики, актуальні для 2012 р., зберігатимуть високий рівень ймовірності й у 2013 р., проте загалом ці ризики є дещо нижчими, відображаючи очікування щодо поживлення економічної активності в світовій економіці у наступному році.

Оцінку ймовірності реалізації ризиків в Україні на 2013–2014 рр. наведено в таблиці 1 [3].

Таблиця 1

Оцінка вірогідності реалізації ризиків

№ з/п	Ризик	Оцінка			
		вірогідності реалізації явища у 2013 р.	впливу явища на економіку України у 2013 р.	вірогідності реалізації явища у 2014 р.	впливу явища на економіку України у 2014 р.
1	2	3	4	5	6
Зовнішні ризики					
1	Погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури: чергове падіння цін на світових сировинних ринках	2	2	3	3
2	Посилення боргової кризи в Єврозоні	3	3	1	1
3	Вірогідність виходу країн з Єврозони	1	2	1	1
4	Повільне зростання американської економіки	3	3	2	2
5	Посилення військового конфлікту на Близькому Сході	2	3	2	3
6	Збереження тенденції прискореного зростання цін на світових енергетичних ринках	3	3	2	3
7	Дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу	3	3	2	3
8	Девальвація євро та зниження попиту у ЄС	2	3	2	3
9	Згорання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період	3	3	2	3
10	Неотримання запланованого фінансування від МВФ	2	3		
Внутрішні ризики					
11	Нарощування негативних інфляційних очікувань населення	3	3	2	3
12	Масовий відтік капіталу з країни викликаний порушенням стабільності на зовнішніх фінансових і сировинних ринках та нестабільність в Україні	3	3	2	3
13	Суттєве підвищення тарифів на природний газ для населення	4	3	2	2
14	Суттєве підвищення тарифів на природний газ для промисловості	2	2	2	2
15	Суттєве підвищення цін на природний газ для підприємств комунальної теплоенергетики	2	2	2	2

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
16	Зростання заборгованості по сплаті за житлово-комунальні послуги	2	2	2	2
17	Зволікання з підвищенням тарифів на природний газ та комунальні послуги	1	1	1	1
18	Значне зростання дефіциту державного бюджету та касових розривів у Пенсійному фонді, інших Фондах державного соціального страхування та НАК “Нафтогаз України”	3	3	2	3
19	Проведення значної емісії для фінансування дефіциту бюджету	3	3	3	3
20	Не проведення приватизації крупних об’єктів	2	2	2	2
21	Поширення неплатоспроможності реального сектора економіки	3	3	2	3
22	Накопичення заборгованості з відшкодування ПДВ	3	2	3	2
23	Ризик “нової хвилі” дестабілізації у банківському секторі	3	3	3	3
24	Збереження низької кредитної активності комерційних банків	4	3	3	3
25	Посилення девальваційних тенденцій на валютному ринку	3	3	2	3
26	Посилення ревальваційних тенденцій на валютному ринку	1	1	1	1
27	Зростання заборгованості по заробітній платі	2	3	2	3
28	Погіршення ситуації на ринку праці: скорочення кількості зайнятих та збільшення чисельності безробітних	2	2	2	2

Експерти оцінювали ризики за двома критеріями: вірогідність реалізації конкретного ризику та вплив ризику на економіку України. Оцінка реалізації ризиків та їх впливу на економіку України проводилася за наступною шкалою:

Оцінка вірогідності реалізації явища	Оцінка впливу явища на економіку України
Значна ймовірність (50–60%) прояву ризику – 4; Середня ймовірність (30–49%) прояву ризику – 3; Помірна ймовірність (10–29%) прояву ризику – 2; Мала ймовірність (менше 10%) прояву ризику – 1; Ризик не є вірогідним – 0	Значний вплив – 4; Помірний вплив – 3; Слабкий вплив – 2; Незначний вплив – 1; Немає впливу – 0

Інтегральна оцінка ризиків розраховувалася як добуток оцінок вірогідності реалізації явища та впливу явища на економіку України, зважена на кількість респондентів. Максимальна консенсус-оцінка зовнішніх та внутрішніх ризиків має інтегральну оцінку 16.

Згідно консенсус-оцінки ризиків на 2013–2014 рр. лідируючі позиції в 2013 р. зайняли саме зовнішні ризики: “неотримання запланованого фінансування від МВФ”, “дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу” та “згортання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період” (інтегральна оцінка 10), “погіршення зовнішньоекономічної кон’юнктури: чергове падіння цін на світових сировинних ринках” (інтегральна оцінка 9).

Водночас, незважаючи на значну залежність української економіки від зовнішніх факторів та їх вплив на формування стану внутрішнього ринку, підвищили експертні оцінки щодо вірогідності внутрішніх ризиків.

Найвищу інтегральну оцінку (12) серед внутрішніх ризиків 2013 р. має “збереження низької кредитної активності комерційних банків”. Досить високе місце посідають ризики, які зв’язані зі “значним зростанням дефіциту державного бюджету та касових розривів у Пенсійному фонді, інших Фондах державного соціального страхування та НАК “Нафтогаз України”, “посилення девальваційних тенденцій на валютному ринку” (інтегральна оцінка 10). Також високу інтегральну оцінку мають ризики: “масовий відтік капіталу з країни, викликаний порушенням стабільності на зовнішніх фінансових та сировинних ринках та нестабільність в Україні”, “суттєве підвищення цін на природний газ для підприємств комунальної теплоенергетики”, “суттєве підвищення тарифів на природний газ для населення”, “поширення неплатоспроможності реального сектора економіки” (інтегральна оцінка 9).

Серед зовнішніх ризиків на 2014 р., як і на 2013 р, високу інтегральну оцінку мають ризики “не отримання запланованого фінансування від МВФ” (оцінка 10 на 2013 р. та 2014 р.) та “згортання іноземними компаніями інвестиційних проектів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період” (оцінка 10

на 2013 р. та 9 на 2014 р.). Водночас експертна оцінка ризиків “дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу” та “погіршення зовнішньоекономічної кон’юнктури: чергове падіння цін на світових сировинних ринках” зменшилась порівняно з оцінкою на 2013 р. – 8 проти 10 та 8 проти 9 відповідно. Поряд з цим на 2014 р. збільшена інтегральна оцінка ризику “збереження тенденції прискороеного зростання цін на світових енергетичних ринках” з 7 у 2013 р. до 8.

Серед внутрішніх ризиків на 2014 р. найбільшу інтегральну оцінку має ризик “збереження низької кредитної активності комерційних банків” (інтегральна оцінка 11). Також прогнозисти високо оцінюють (оцінка 10) ризик “посилення девальваційних тенденцій на валютному ринку” та “проведення значної емісії для фінансування дефіциту бюджету” (оцінка 9).

Тобто за оціненими внутрішніми ризиками на 2014 рік, найбільш вірогідними і впливовими залишаються ризики у банківському та бюджетному секторах [4].

Опосередкований вплив європейської кризи Україна вже відчула в 2012 р. внаслідок зниження економічних показників ЄС та зміни вектора ділової активності в країнах, які є найбільшими зовнішньоекономічними партнерами: Росії та інших країнах СНД, Туреччині, Китаї. Тому очевидно, що українська економіка через глибоку інтегрованість в міжнародний економічний простір, торговельні та фінансові взаємовідносини з європейськими країнами обов’язково відчуватиме негативний вплив кризових процесів.

Література

1. Economist Intelligence Unit. Commodity price forecasts (November 14th 2012) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://gfs.eiu.com/Article.aspx?articleType=cf&articleId=569813041&secId=0>
2. Ризики поширення кризових процесів світової економіки на Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/1213_dok-1e858.pdf
3. Тенденції розвитку економіки України у 2013–2014 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1109/>
4. Консенсус-оцінка ризиків на 2013–2014 роки. Ризики на 2013–2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/201211/file/Consensus_2013_April_%20Ukr.pdf

References

1. Economist Intelligence Unit. Commodity price forecasts (November 14th 2012) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gfs.eiu.com/Article.aspx?articleType=cf&articleId=569813041&secId=0>
2. Ryzkyk poshyrennja kryzovyh procesiv svitovoi' ekonomiky na Ukrai'nu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/1213_dok-1e858.pdf
3. Tendencii' rozvytku ekonomiky Ukrai'ny u 2013–2014 rokah [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1109/>
4. Konsensus-ocinka ryzkykiv na 2013–2014 roky. Ryzkyk na 2013–2014 roky [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.me.gov.ua/file/link/201211/file/Consensus_2013_April_%20Ukr.pdf

Надіслана/Written: 5.05.2013 р.

Надійшла/Received: 11.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов